

SIMÁNDI IRÉN

Mielőtt a vonatok elindultak...

A Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság dokumentumai
a Magyar Rádióban

Hetven évvel ezelőtt, 1949. június 5-én fejeződött be a magyar–csehszlovák lakosságcsere. A Magyar Rádió tájékoztatta az áttelepülőket a jogaikról, a teendőkről, a hallgatókat a történekről. Adásaiban beolvasta a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság közleményeit. Az első adás a Budapest I. adón hangzott el 1946. augusztus 2-án.

Előzmények - háttér

A szlovákiai magyarok kitelepítését először Edvard *Beneš* vetette fel az 1943. december 17-én kezdődött moszkvai csehszlovák–szovjet tárgyalásokon. Sztálin támogatta a javaslatot, döntés azonban ekkor nem született.¹ A „lakosságcsere” vagy „áttelepítés” első nagy hulláma az első világháborút követő hátramosítások idején jórészt spontán ment végbe, főleg a kisebbségbe szorult német, lengyel és magyar lakosság átköltözésével. (Az első kormányközi lakosságcsere az 1923. január 30-án Lausanne-ban aláírt görög–török konvenció által szabályozott, mintegy egymillió görög és török, s kisebb részben örmény lakost érintő áttelepítés volt.) Közép-Európában így is jelentős kisebbségek maradtak német, csehszlovák, román és a délszláv államok területén, amelyek vélt vagy valós sérelmei

¹ ÁDAM Magda: *Ki volt valójában Edvard Beneš?* Gondolat Kiadó, Budapest, 2009. 210–214.

területi revíziók hivatkozási alapjává váltak. Ez utóbbi játszotta a fő szerepet abban, hogy az agresszió első áldozatává vált Csehszlovákia, illetve a világháborúban elsőnek megsemmisült Lengyelország politikusai területi igényeik mellett a kisebbségek áttelepítését is támogatták. Mindez megfelelt a térséget befolyási övezetének tekintő Szovjetunióknak, és nyugati szövetségesei sem kifogásolták.²

A magyar kisebbség áttelepítése – bár Sztálin egyetértett vele – nem szerepelt Moszkvában a magyar kormányval 1945. január 20-án megkötött fegyverszüneti egyezményben. Az 1945. április 5-i kassai kormányprogram az ország és az állam újjáépítését a csehszlovák nemzetállamban határozta meg. VIII. pontja kimondta a csehek és a szlovákok egyenjogúságát, egyben a németek és a magyarok kollektív háborús felelősségét. Ennek alapján a magyar és a német lakosságot megfosztották állampolgárságuktól – azok kivételével, akik részt vettek az ellenállási mozgalomban. A magyar kisebbséggel szemben életbe lépett Beneš-dekrétumok intézkedései súlyosbították a helyzetet és felgyorsították folyamatot.

A német és a magyar kisebbség minél nagyobb számban történő kitelepítése érdekében Vladimír Clementis külügyi államtitkár 1945. július 3-án jegyzékben fordult a szövetséges nagyhatalmak kormányaihoz, amelyben 2-2,5 millió német és 400 000 magyar egyoldalú kitelepítéséhez kért jóváhagyást. A csehszlovák kormány kitelepítési tervei, akárcsak Clementis megfogalmazásai arra hivatkoztak, hogy a „csehszlovák nép meggyőződése” szerint „a németek és magyarok transzfer útján való eltávolítása nélkül nem lehet biztosítani államunk rendes és nyugodt fejlődését, sem a közép-európai tartós békét és stabilitást”.

A prágai kormány a nagyhatalmak prágai nagyköveteihez jegyzéket juttatott el, amelyben támogatást kért ahhoz, hogy kormányfőik a potsdami konferencián fogadják el a kitelepítések mielőbbi megindítását. A csehszlovák kormány kérését „feltétel

² A komoly nézeteltérések Jaltában és Potsdamban nem az áttelepítésekkel, hanem a térség háború utáni politikai berendezkedésével voltak összefüggésben – mindenekelőtt Lengyelországot érintve. Az egyik utolsó vitáról lásd B. L. CIBULEVSKIJ (szerk.): *Teherán, Jalta, Potsdam. Dokumentumgyűjtemény*. 2. kiadás. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1972. 282–287.

(CSÁB), amelynek vezetője Daniel Okáli szlovák ügyvéd⁷ lett kormány megbízotti kinevezéssel. Feladata a jogi problémák tisztázása, megoldása mellett az áttelepülésre történő toborzás megszervezése és lebonyolítása, az egyének jogi védelmének ellátása, az egyezményben rögzített megállapodás betartásának ellenőrzése.

A Csehszlovákiából Magyarországra áttelepítendő magyarok érdekvédelmének hasonló ellátására hozták létre a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság Meghatalmazotti Hivatalát 1946. augusztus 1-jén. A Pozsonyban felállított hivatal megszervezésére és vezetésére 1946. június 18-án Wágner Ferenc⁸ kapott megbízást. A felügyeletet is gyakoroló Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság⁹ (MÁK) megszervezésével 1946 júliusában Jócsik Lajos¹⁰ áttelepítési kormánybiztost bízták meg, aki 1947. április 11-ig irányította a hivatalt.

⁷ Daniel Okáli (1903–1987) szlovák ügyvéd, politikus. (A dokumentumokban magyarítva szerepel a neve.) Jogot tanult a prágai Károly Egyetemen. Nové Zámkyban és Pozsonyban, majd Skalícában ügyvédként dolgozott. 1948–1950 között belügyminiszter. 1951-ben koncepciós perben letartóztatták, tizennyolc év börtönbüntetésre ítélték. Később rehabilitálták, ezt követően dolgozott a Pozsonyi Szlovák Irodalmi Intézetben. A rehabilitáció után a Matica slovenská alelnöke volt, irodalomkritikával foglalkozott. <https://www.litcentrum.sk/autor/daniel-okali/zivotopis-autora>

⁸ Dr. Wágner Ferenc (1911–1999) tanár, könyvtáros, történétíró. 1938-tól a budapesti állami tanítóképző tanára, 1945-től a magyar Külügyminisztérium csehszlovák szakértője volt. 1946 augusztusától a kitelepítendő szlovákiai magyarok érdekvédelmét ellátó pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal, 1947 szeptemberétől a pozsonyi magyar főkonzulátus vezetője. 1948 novemberében az USA-ba emigrált, ahol előbb magyar és szlovák nyelvű rádióműsorok vezetője, majd 1953–1981 között a washingtoni Kongresszusi Könyvtár munkatársa volt.

⁹ A Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság a Deviza főosztály, felszámolási csoport (LEBOSZ) épületét kapta meg, Balogh István (1894–1976) államtitkár Jócsik Lajos kormánybiztosnak címzett levele alapján. 8218/1946. M. E. – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) XIX-A15-a, 1. d.– LEBOSZ. Felszámolt vállalatok, biztosító intézetek 1924–1984. MNL OL XIX-L-20-m. A hivatal elhelyezését a 03093/1946. szám alatt a Gazdasági Főtanács, valamint a 8218/1946. M. E. számú miniszterelnöki rendelet biztosította. A Kormánybiztosság az V. kerület, Géza utca 2. szám alatti ház irodahelyiségeibe költözött. MNL OL XIX-A15-a, 1. d.

¹⁰ Jócsik Lajos (1910–1980) író, közgazdász, publicista. Egyetemi tanulmányait Párizsban, majd Prágában végezte. A szlovákiai magyar értelmiség Sarló mozgalmának irányítói közé tartozott. A *Korunk*ban tanulmányokat publi-

Ezenfelül Wágner Ferenc vezetésével a pozsonyi hivatal mellett 1946 szeptemberében területi irodákat nyitottak Somorján, Komáromban, Érsekújváron, Párkányban, Léván, Losoncon, Rimaszombatban és Kassán. A hivatalok munkájának támogatására a magyar külügyminisztérium többször bocsátotta rendelkezésre munkatársait. Wágner „heti sajtószemle formájában tájékoztatta” az eseményekről Jócsik Lajost, illetve a MÁK havonta kapott összefoglaló tájékoztatást a pozsonyi hivatal működéséről és gyakrabban az országban kialakult helyzetről.¹¹

Az egyezmény végrehajtására csehszlovák–magyar vegyes bizottságot hoztak létre, amely négy tagból állt, a tagok közül kettőt a magyar, kettőt a csehszlovák kormány jelölt ki. A vegyes bizottság határozataiban utasíthatta a bizottság tagjait az áttelepítés előkészítésével kapcsolatos feladatok elvégzésére, a bizottságok minden tagjának egyetértése esetén.¹² A vegyes bizottság az egyes részfeladatok ellátására különböző szakbizottságokat hozott létre, ezek közül a legfontosabbak az összeíró bizottságok voltak, de nem kis szerep hárult a lakosságcsere előkészítésében a közlekedési szakbizottságra sem.

---

kált. A prágai rádió magyar szerkesztője lett, közben a *Magyar Újságban* „A történelem sodrában” című rovatot szerkesztette. A bécsi döntés után (1938) letartóztatták, majd rendőri felügyelet alá helyezték. *Iskola a magyarságra. Egy nemzedék élete húsz éves kisebbségben* (1939) című művét Babits Mihály Baumgarten-díjra javasolta. 1940–1942 között a *Kelet Népe*, majd a *Kis Újság* szerkesztője. 1945-től 1948-ig országgyűlési képviselő, a Nemzeti Parasztpárt budapesti titkára, 1946–1947-ben szövetkezetiügyi államtitkár, 1947–1948-ban a csehszlovákiai magyarok áttelepítésének kormánybiztosa. Egy Rákosi Mátyással folytatott vita után minden politikai-közéleti rangjáról lemondott. Később rehabilitálták. A környezetvédelem és ökológia egyik magyarországi úttörője lett. Regényeket és tudományos műveket írt.

¹¹ FEHÉR Csaba: Adalékok a dr. Wágner Ferenc által vezetett pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal 1946 és 1948 közötti működéséhez. Forrás: <http://www.nogradhistoria.eu/data/files/186641577.pdf> (Letöltve: 2019. 03. 20.)

¹² *Jogtár*, 1946. 13. A vegyes bizottság 1946 nyarától 1949 nyaráig felváltva ülésezett a két állam területén. A vitás kérdéseket egyhangúlag elfogadott véghatározatokban zárták le a lakosságcsere-egyezmény XI. cikkelye alapján. Működésük alatt hatvanhét véghatározatot hoztak, amelyeket mindkét állam nyelvén közzétettek. Végrehajtásukról a csehszlovák és a magyar kormány-szervek gondoskodtak. KUGLER József: *Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön 1944–1948*. Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 2000. 47.

A rádió

A lakosságcsere-egyezmény II. cikke intézkedett arról, hogy „a csehszlovák kormány a saját költségén és tetszése szerint összeállított Különbizottságot” küld Magyarországra. A III. cikk kimondta, hogy a bizottság tagjai szabadon közlekedhetnek, s léphetnek kapcsolatra a szlovák és cseh nemzetiségűnek tekinthető személyekkel, valamint a bizottságnak jogában áll, hogy „a sajtó és a rádió útján nyilvános felhívásokat bocsásson ki...”¹³ Ez természetesen vonatkozott a Magyar Áttelepítési Kormánybizottságra is, és nyilván nem csak a csehszlovákok számára megszabott mindössze hathetes időszakra.¹⁴ Ennek megfelelően a Magyar Rádió a MÁK írott közleményeinek beolvasására is biztosított adásidőt.

A Magyar Rádiót az 1945. május 1-jei újrainduláskor a Magyar Kommunista Párt Propagandaosztálya felügyelte. A rádió a második agitációs alosztályhoz tartozott, amelynek vezetője Orbán László¹⁵ volt. 1945. június 11-én alakult meg a Magyar Központi Híradó Részvénytársaság (MKH), elnöke Ortutay Gyula¹⁶ lett. (A részvénytársaság vállalatai: a Magyar Telefonhíradó és Rádió, a Magyar Távirati Iroda, a Magyar Filmiroda, a Magyar Országos Tudósító és a Magyar Hirdető Iroda.) A részvénytársaság vezetőtestülete a közgyűlés volt, amelynek tagjait a négy koalíciós

¹³ *Jogtár*, 1946. 2–3.

¹⁴ Az egyezmény III. cikkéhez fűzött kiegészítésben előírták, hogy a csehszlovák Különbizottság tagjai a rádióban is kizárólag a szlovák vagy a cseh nyelvet fogják használni. E tevékenységekre azonban ekkor mindössze hat hetet kaptak, 1946. március 4-ével kezdődően. Uo. 6.

¹⁵ Orbán László (1912–1978) politikus, miniszter. Jogi tanulmányait a miskolci református jogakadémián és a szegedi tudományegyetemen végezte 1937-ben. 1938-tól a KMP tagja, részt vett az Országos Ifjúsági Bizottság tevékenységében. 1942 májusától illegálitásban élt. 1943–1944-ben a Békepárt vezetőségi tagja. 1945–1948-ban az MKP, 1948–1950-ben az MDP Központi Vezetősége (KV) agitációs és propaganda osztályának vezetője.

¹⁶ Ortutay Gyula (1910–1978) politikus, néprajzkutató. 1935–1944 között a Magyar Rádió irodalmi osztályvezető-helyettese. 1943-ban az FKgP polgári tagozatának alapítója. 1945–1947-ben a Magyar Központi Híradó Rt. elnöke. Az MKP-val való feltétlen együttműködés híve. 1945–1953 között, majd 1958-tól haláláig országgyűlési képviselő. 1947-től 1950-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1957–1963-ban az ELTE rektora.

párt és a Szakszervezeti Tanács küldöttei alkották. A közgyűlés hatáskörébe tartozott a rádió vezetőtestületeinek (igazgatóság, felügyelőbizottság) megválasztása, és az alapszabály elfogadása.¹⁷ Az MKH vezetése, működése, propagandaszerete fokozatosan változott az ország szovjetizálásának folyamatában.

A rádióban, a Kormánybiztosság adásaiban tudósítások, jelentések, beszámolók, közérdekű közlemények, információk hangoztak el, amelyeket újságírók készítettek, akik „[h]elyszíni kiszállások útján időt és fáradságot nem kímélve végzik munkájukat és helyszínen győződnek meg a tényekről. Minden igyekezetükkel, szívvel és lélekkel jönnek segítségünkre és velünk együtt igyekeznek a szerencsétlen kiüldözött magyar családokon segíteni”. Jócsik Lajos az újságírók több hónapon át végzett munkáját 1946 decemberében szerény, de akkoriban nem jelentéktelen honoráriummal köszönte meg. Az összesen 10 000 forintot a MÁK pénztárából vették fel és osztották szét az újságírók között.¹⁸

A MÁK dokumentumait a Magyar Rádió Bródy Sándor utcai épületébe továbbították. Itt az Aktuális Osztály kapta meg, ahol legtöbbször Vajna János,¹⁹ az osztály vezetője látta el kézjeggyével, majd ezt követően került a bemondókhöz, és hangozhatott el az adásban.²⁰ A műsorok időpontját a *Rádió Újságban* is közzétették. A Kormánybiztosság tájékoztatója általában naponta két alkalommal volt hallható: először a reggeli órákban, míg az ismétlés este, a leggyakrabban 23 óra 30-tól hangozott el. Amennyiben nem érkezett új anyag, akkor másnap ismételték az adásokat ugyanezekben az időpontokban. A Magyar Rádiónak ebben az időben nem volt szlovák nyelvű adása, ugyanakkor a Kormánybiztosság adásait jól hallhatták a kitelepítésre váró szlovákiai magyarok is.

A tájékoztatók címe több formában szerepelt a dokumentumokon: „Az Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei a rádió részé-

¹⁷ SIMÁNDI Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1945–1948*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012. 26–37.

¹⁸ Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság. „Bizalmas” feljegyzés. 1946. december 20. MNL OL XIX-A15-a, 3. d.

¹⁹ Vajna János (1921–1992) tisztviselő. 1945 júniusában került a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Részvénytársasághoz. A Budapesti 399/a. számú Igazoló Bizottság iratai. BFL XVII. 789. 6. d.

²⁰ A rádiópropaganda szerepéről a korszakban lásd SIMÁNDI Irén: I. m.

re”, „Az Áttelepítési Kormánybiztosság rádióadása”, „Az Áttelepítési Kormánybiztosság hírei”, „Az Áttelepítési Kormánybiztosság rádióközleményei”, „Az Áttelepítési Kormánybiztosság közleményei”. Az első adásba ment közlemény 1946. augusztus 2-án 23 óra 30-kor hangzott el a Budapest I. adón.²¹ A bemondóhoz továbbított gépelt szöveg fejléceként a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság szerepelt, majd címként „Közlemény a Rádió részére”. A példányra tájékoztatásul már a rádióban kézzel rávezették: „Jöcsik anyag, 23.30, 946. aug. 2.” A rádióban a későbbiekben már tudták, milyen iratról van szó.²²

Természetesen a rádióban sugárzott „MÁK-híreken” túl a magyar sajtó is beszámolt a lakosságcsere-egyezmény aláírásáról és annak előkészületeiről, majd 1947. április 12. után a végrehajtásáról. A sajtó tájékoztatása az eseményekről a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság Sajtóosztályának feladata volt.²³

Az Áttelepítési Kormánybiztosság tájékoztatóiban beszámolt a Magyarországon élő szlovákok helyzetéről, és arról a kampányról is, amelyet a csehszlovák kormány annak érdekében szervezett, hogy minél több szlovák jelentkezzen áttelepülésre. A tanulmányban elsősorban az eddig nem publikált dokumentumokból, a Magyar Rádióban elhangzott és annak Archívumában megmaradt MÁK-anyagokból válogattunk tematikus és kronologikus sorrendben azok közül, amelyek a lakosságcsere-egyezmény megszervezését segítették 1946 augusztusától december végéig. A rádió elsődleges szerepe a tájékoztatás volt, az aktuális információk minél gyorsabb eljuttatása a hallgatókhoz. A rádió munkatársai tisztában voltak azzal, hogy egyéni sorsok múlhatnak a közlemények, felszólítások, a hivatalos rendeletek ismeretén. Az adásba került dokumentumok tartalmához ugyanakkor a rádió munkatársai nem nyúlhattak, az engedélyező szignója csak azt

²¹ A rádió adóinak elnevezése 1949 februárjában változott. A Budapest II. új neve: Petőfi-rádió, a Budapest I.-é: Kossuth-rádió lett. Lásd erről SIMANDI Irén: *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014. 11–12.

²² Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság. Közlemény a rádió részére. 1946. augusztus 2. Magyar Rádió Archívuma (a továbbiakban MRA).

²³ A Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság kirendeltségei 1947–1948. MNL OL XIX-A15-a, 1. d.

jelezte, hogy a felolvasandó anyag valóban a kormánybiztosságtól érkezett.

A beolvasott közleményekből ugyanakkor folyamatosan követhető volt az is, hogy az áttelepítés előkészítésének időszakában milyen súlyos sérelmek, törvénytelenségek érték a szlovákiai magyar kisebbséget. A Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság értesüléseit nem rejtette véka alá, s a Szövetségi Ellenőrző Bizottság ellenőrizte – ha nem is felügyelte – a Magyar Rádióban naponta hangzottak el erről közlemények. A deportálások és kényszerkitelepítésekről elhangzottak a hazai hallgatóságnak is szóltak, akik fogadták az áttelepülteket.

Közlemények az összeíró bizottságokról

Az áttelepítések egyik legfontosabb előkészítő munkáját az összeíró bizottságok végezték. Rajtuk múltott, mindkét oldalon, hogy elviselhetőbbé tegyék a szinte reménytelenül embertelen feladatot. Arról kellett gondoskodniuk, hogy a gyakorlat megfeleljen a lakosságcsere-egyezménynek, amely kimondta: „Az áttelepített személyeknek minden lehetőségük meg lesz arra, hogy minden ingóságukat magukkal vihessék. Hasonlóképpen megkönnyítik a vagyonukra vonatkozó jogok átruházását is.”²⁴

A bizottságok felállításáról történt első fontos döntéseket Balatonlellén hozták, amiről a rádióban 1946. augusztus 18-án és 19-én hangzott el közlemény. Az alábbiakban bemutatjuk, miképp tájékoztatta erről a MÁK a Magyar Rádió hallgatóit. A vegyes bizottság ülésén megállapodtak az összeíró bizottságok megalakulásáról, határoztak azok feladatairól, s ami még fontosabb volt, megállapodás született az áttelepítés technikai lebonyolításának az érintettek számára fontos részleteiről. A bizottság „csehszlovák tagozata az áttelepítés megkezdése előtt a következő adminisztratív munkákat köteles elvégezni: Az illető szállítmány elindítása előtt 14 nappal köteles előterjeszteni az áttelepülők névjegyzékét, mely feltünteti az áttelepülő lakhelyét, személyi adatait,

²⁴ *Jogtár*, 1946. 3.

az eddigi lakhelyről való elköltözést és a határátlépés napját és a határátlépés helyét. Végül közli azokat az adatokat, hogy az elszállítás hogyan fog megtörténni. Amennyiben a Magyarországról Csehszlovákiába településről van szó, a csehszlovák tagozat Magyarországon ezeket a névjegyzékeket a magyar kormány megbízott részére kézbesíti. A Csehszlovákiából Magyarországra kitelepítésre kijelölt magyarok esetében a névjegyzékek kézbesítése a pozsonyi magyar megbízott kezeihez történik.”

Magyarországon a „szállítmány előkészítését” a helyi rendőrőrsök és a községi közigazgatás munkatársai végzik. Csehszlovákiában az előkészítésben a „nemzeti bizottság szervezete (*Národná Bezpečnosti*) tagjai és a nemzeti tanácsok (*Národný Výbor*), vagy a közigazgatási tanács (*Správna Komisia*) képviselői működnek közre”. Ezeken a szervezeteken kívül részt vesz a szervezésben „Magyarországon a budapesti áttelepítő bizottság megfelelő körzeti hivatalának vezetője, Csehszlovákiában pedig a pozsonyi magyar megbízott is. Ezek a szervek jogosultak és kötelesek az áttelepülők elszállítása előtt az alábbi körülményeket megállapítani: személyazonosság, lakhely és a jelentkezési ív adatainak megvizsgálása”. A „szállítmányokat” az országhatárig a magyar rendőrség egységei kísérik, és a biztonsági feladatokat is ellátják.

A törvénynek megfelelően a vegyes bizottság 10. számú véghatározata intézkedett, az „áttelepülők visszahagyott vagyonának összeírása felől. Az összeírás célja, hogy az áttelepülők által visszahagyott vagyont minél pontosabban meg lehessen állapítani. Az összeírás a helyszínen a becslés [az összeíró] előtt és az áttelepülő személyes bevonásával történik. A becslést központilag az áttelepülő személy részvétele nélkül az összeírás alapján végzik, miután az áttelepítés már befejeződött”. A bizottság döntött az összeírást végző helyi bizottságokról is. Csehszlovákiában a „jegyzőkönyvvezető egy magyar hivatalnok, egy vagy két összeírási bizalmi, egy a vagyonátvételre kijelölt csehszlovák hivatalnok”. Magyarországon „egy csehszlovák jegyzőkönyvvezető, egy magyar hivatalnok, egy vagy két összeírási bizalmi és egy a vagyonátvételre kijelölt magyar hivatalnok”. A helyi összeíró bizottság tagjainak munkáját a vegyes bizottság felügyelte. A Kormánybizottság arra

is felhívta a figyelmet, hogy a helyi bizottság tagjai közül a jegyzőkönyvvezető „lehetőleg a mezőgazdasági ügyekben jártas személy legyen, (jegyző, tanító)”. A bizottság magyar tagjának ugyancsak fontos a jártasság a mezőgazdasággal kapcsolatos ügyekben, mert az összeírásnál ő az „ellenőrző szerepet” gyakorolja. „Az összeírási bizalmi személyeket az áttelepülők soraiból kell kiválasztani. Olyan személyek legyenek, akik a helyi viszonyokat jól ismerik, segítenek az összeírásnál és felvilágosítással szolgálnak az összeíró bizottságnak.” A Csehszlovákiában maradt vagyon átvételére „kijelölt hivatalnok köteles az összeírásnál azonnal átvenni” azt, és az „átvételt az összeírási ívben megerősíteni”.

„Az összeírást a magyar és csehszlovák összeíró közegek végzik el közösen.” Az összeírások gyakorlati végrehajtásáért a „csehszlovák kormány által kijelölt összeírószerv (jegyzőkönyvvezető) felelős”. A bizottság munkájának megkönnyítése és az összeírás zökkenőmentessége céljából, annak megkezdése előtt „legalább öt nappal minden áttelepülőnek egy egyszerű előkészítő összeírási mintát kézbesítenek”. A minta alapján kell az átköltözőnek összeírnia az összes vagyontárgyát, amelyeket nem visz magával, és „előkészíti az ahhoz szükséges okiratokat”.

Az összeírás az „áttelepülő jelenlétében, az ő szóbeli”, valamint az összeírási minta alapján „jegyzőkönyv formájában összeírási íven történik”. Az íveket és az „előkészítő összeírási mintákat a Vegyesbizottság Gazdasági szakbizottsága állítja össze”.

A bizottság ezt követően az áttelepülő „szóbeli bevallása és esetleg a helyszínen végzett tárgyilagos szemléje alapján írja be az összeírási ívekbe azokat az adatokat, amelyek a visszahagyott vagyonra vonatkoznak”, felhasználva a hiteles okmányokat is. „Az összeírás foganatosításának és a vagyon átvételének napjától az áttelepülőnek nincs joga visszahagyott vagyonát használni.”

A rendelkezések értelmében az összeírásoknak a településeken a lehető legrövidebb időn belül meg kellett történnie. Ehhez meg kellett szervezni a szükséges számú helyi összeíró bizottságot: „Egy összeíró bizottság naponta kb. 5 kis földműves települést tud összeírni.”

A vegyes bizottság minden tagozatának biztosítani kell „olyan számú helyi összeíró szervet, hogy mindegyik állam területén

legalább 40-40 helyi összeíró bizottságot állíthasson fel”. A bizottságok száma ennél több is lehet.

„A Magyar Köztársaság területén a helyi összeíró bizottság csehszlovák jegyzőkönyvvezetőjét és az áttelepülők sorából választott egy vagy két bizalmi személyt a magyarországi Csehszlovák Áttelepülő Bizottság, a magyar hivatalnokokat pedig a Vegyesbizottság mellett működő magyar kormány megbízott nevezi ki.”

A bizottság „csehszlovák tagozata köteles a magyar tagozattal megjelölni azt a napot, mikor kezdődnek el az összeírási munkálatok” az egyes körzetekben. A magyar kormány megbízottat és a pozsonyi megbízottat értesíteni kell az időpontról, mert az értesítéstől számított nyolc napon belül ki kell nevezni és munkába kell állítani a helyi összeíró bizottságok tagjait.

A Csehszlovák Köztársaság területén a helyi összeíró bizottságok magyar hivatalnoki tisztségeit magyar nemzetiségű csehszlovák lakosok is betölthetik.²⁵

Ótátrafüreden tartották meg a vegyes bizottság harmadik találkozóját. A megbeszélésről kiadott közleményben – amelyet a rádió szeptember 10-én és 11-én sugárzott – első helyen szerepelt, hogy összeíró bizottságok megszervezéséről és felállításáról döntöttek „mindkét érdekelt állam területén”.²⁶

Az október 3-i és 4-i rádióközleményben arról is tájékoztatták a hallgatókat, hogy a bizottság *budapesti* ülésén az áttelepítés szállítási kérdéseiről tárgyaltak, amelyek részletes kidolgozásáért a közlekedési szakbizottság volt felelős. A testület 14. véghatározata itt úgy rendelkezett, hogy a Csehszlovákiából áttelepülő magyarok részére Magyarország „gondoskodik a vasútállomás megközelítéséhez szükséges gépkocsik és egyéb fuvarozási eszközök rendelkezésre bocsátásáról”.²⁷

²⁵ Magyar Áttelepítési Kormánybizottság. Közlemény a rádió részére. Magyar Rádió dokumentuma. 1946. augusztus 17. MRA. Adásba ment: 1946. augusztus 18-án és 19-én. 23:30.

²⁶ Áttelepítési közlemények. Magyar Rádió dokumentuma. 1946. szeptember 10. és 11. MRA. Adásba ment: 1946. szeptember 10-én és 11-én.

²⁷ Az Áttelepítési Kormánybizottság Közleményei. 1946. október 3. és 4. MRA. Adásba ment: 1946. október 3-án és 4-én.

Az október 19-i adásban az október 16-án történt jelentős tanácskozás összefoglalóját is ismertették. A megbeszélésen a magyar tárgyalófél Jócsik Lajos kormánybiztos, a csehszlovák fél képviselője Okáli Dániel meghatalmazott kormány megbízott volt. A két állam megbízottai „részletesen megtárgyalták az államközi népcsere-egyezmény meggyorsításának lehetőségeit”. A tanácskozás „szívélyes légkörben” zajlott. A tárgyalófelek hangsúlyozták, hogy a lakosságcsere-egyezmény „korrekt végrehajtásával elérhető lesz az a cél, amelyet a szerződő felek az egyezmény aláírásakor szem előtt tartottak, hogy rendezzék a két állam vitás kérdéseit és emberi bánásmódot biztosítsanak a szlovákiai magyarság számára”.²⁸

A Kormánybiztosság november 10–11-i rádióüzenetében közölte Jócsik Lajos kormánybiztos Okáli Dániel kormány megbízotthoz eljuttatott levelét, amelyben „körvonalazta, hogy milyen intézkedéseket vár el a magyar kormány a csehszlovák kormánytól a népcsere-egyezmény gyors és zavartalan lebonyolítása érdekében”. A Minisztertanács határozata alapján – írta Jócsik – „hozzájárul 4000 csehszlovák családnak Magyarországból Csehszlovákiába való áttelepítéséhez és ezzel szemben hajlandó a magyar kormány 1000 csehszlovákiai magyar családot a folyó évben Magyarország területére befogadni, a következő feltételek alatt: Az áttelepítendő 1000 szlovákiai magyar családot a magyar áttelepítési kormánybiztosság választja ki a kvótajegyzékből. A Magyarországból ez ideig kitelepített s a folyó évben kitelepítésre előírányzott 4000 szlovák család a már Magyarországon lévő 42 000 magyar menekült terhére számolandó el.” A közalkalmazottak esetében a kormány azt kérte a csehszlovák kormánytól, hogy vállalt kötelezettségének megfelelően a magyar közalkalmazottaknak biztosítsa a létminimumhoz szükséges szociális segélyt.²⁹

²⁸ Az Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. október 19. MRA. Adásba ment: 1946. október 19-én.

²⁹ A Szlovák Nemzeti Tanács, valamint a Szlovák Megbízotti Testület hajtotta végre a kormány rendeleteit, bizonyos esetekben megbízotti rendelettel pontosíthatta azokat. A szlovákiai magyar állami, köz- és magánalkalmazottak tömeges elbocsátásáról, a nyugdíjra és egyéb szociális, illetve életjáradékra való jogosultságuk megszüntetéséről az 1945. évi 44. és 69. számú rendelt

A vegyes bizottság 7. számú határozata alapján a csehszlovák kormány „folyó év augusztus hó 27-től kezdődően visszamenő hatállyal azonnal mentesítse a Magyarországba áttelepülésre kijelölt magyarokat az adófizetés és egyéb közszolgáltatások alól”.

Szintén a 7. számú véghatározat értelmében a csehszlovák kormány „azonnali hatállyal vonja vissza a Magyarországba áttelepítésre kijelölt magyar családokhoz kirendelt nemzeti gondnokokat,³⁰ azokat eddigi gazdálkodásukról a pozsonyi magyar meghatalmazott bevonásával számoltassa el, a tulajdonosokat jogaikba helyezze vissza és az áttelepítésre kijelölt magyar családokhoz további gondnokokat ne rendeljen ki”.³¹

Az áttelepítendőek névjegyzéke

Az Áttelepítési Kormánybiztosság augusztus 30-án és 31-én elhangzott híreiben arról számoltak be, hogy a csehszlovák kormány képviselője átadta a magyar Külügyminisztériumnak azt a névjegyzéket, amely a „Csehszlovákiában áttelepítésre kijelölt magyar nemzetiségű személyek névsorát tartalmazza”. A névjegyzékben külön feltüntették „azoknak a személyeknek a neveit, akiket Csehszlovákiában a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény V. cikke alapján” telepítettek Magyarországra. „Mint ismeretes, Magyarországon mintegy 80 000 volt azoknak a száma, akik önként jelentkeztek a Csehszlovákiába való át-

---

határozott. – SZARKA László (szerk.): *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944–1959. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések*. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Kecskés László Társaság, Komárom, 2005. 28.

³⁰ Beneš 1945. május 19-én kiadott 1945/5. számú rendelete alapján a Szlovák Nemzeti Tanács 1945/50. számú rendeletében Szlovákia területén a magyar nemzetiségű lakosság birtokaira, üzemeire, értékes vagyontárgyaira, épületeire, szlovák, illetve cseh nemzeti gondnokokat jelölt ki. SZARKA László: A csehszlovákiai magyar kisebbség felszámolásának politikai foratókönyvei a második világháború után. In: *Hatvan éve történt: csehszlovák–magyar lakosságcsere. A Barátság* melléklete. Forrás: http://epa.oszk.hu/01200/01259/00032/pdf/belivek_27-51.pdf (Letöltve: 2019. 04. 17.)

³¹ Áttelepítési rádióüzenetek. 1946. november 10. és 11. MRA. Adásba ment: 1946. november 10-én és 11-én.

településre.” A MÁK információi szerint a „jelentkezési határidő letelte óta mind nagyobb számban jelentkeznek a magyar közigazgatási hatóságoknál olyanok, akik áttelepülési szándékukról lemondanak és kijelentik, hogy őket semmiféle erőszakkal nem lehet rábírní lakóhelyük elhagyására”. A visszalépők száma „ma már olyan nagy fokot ér el, hogy túlzás nélkül mondhatjuk: a 84 000-es szám ma már teljesen illuzórikusnak tekinthető”.³² A csehszlovák toborzó bizottságok propagandatevékenységgel megerősített 1946. március 4. és május 27. közötti akcióinak eredményeként csak 90 090 szlovákiai magyar jelentkezett a csehszlovákiai áttelepülésre. A számuk később még 7520 áttelepülővel bővült.³³ A csehszlovák külügyminisztérium a pozsonyi meghatalmazott útján 1946. augusztus 26-án átadta az áttelepítésre kijelölt személyek névjegyzékét a magyar hatóságnak. „A lakosságcsere egyezmény V. cikkelye alapján 106 398 személyt jelölt ki, a VIII. cikkely alapján nagy háborús bűnösként családtagokkal együtt 73 183, kis háborús bűnösként pedig ugyancsak családtagokkal együtt 1927 személyt.”³⁴

A Csehszlovákiába áttelepülők visszalépéseivel kapcsolatban a Kormánybiztosság a *Szabad Nép* augusztus 30-án megjelent cikkére hivatkozva informálta a hallgatókat arról, hogy az „infláció megszűnte óta számos olyan szlovák, aki néhány hónappal ezelőtt áttelepülésre jelentkezett, most visszavonja jelentkezését és Magyarországon akar maradni”. Ezzel kapcsolatban a bizottság csehszlovák tagjai arra az álláspontra helyezkedtek, „hogy a magyar hatóságok ne fogadják el ezt a visszajelentke-

³² Az áttelepítési kormánybiztosság hírei. Magyar Rádió dokumentuma. 1946. augusztus 29. MRA. Adásba ment: 1946. augusztus 30-án és 31-én.

³³ SZARKA László: *A csehszlovák–magyar lakosságcsere helye...* I. m.

³⁴ „Az V. cikkely alapján kijelöltek a pozsonyi meghatalmazott októberben értesítette, hogy az egyezmény értelmében Magyarországra lesznek áttelepítve. Az ún. »fehér lap« nem volt más, mint egy sima értesítés, rajta azokkal a jogokkal, melyekkel a kijelöltek rendelkeztek. Ezek szerint: nem lehetett tőlük behajtani semmiféle adót, szolgáltatást és illetéket és többek között a kitelepítésre kijelölt személyek a határnaptól kezdődőleg szabadon rendelkeztek vagyonukkal.” BUKOVSKY László: A szlovák–magyar lakosságcsere iratai a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat levéltárában. Forrás: <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/231-243.pdf> (Letöltve: 2019. 05. 30.)

zést, hanem azokat, akik egyszer már kinyilvánították a távozási szándékukat, kötelezzék is, az áttelepülésre. Lényegében tehát, kényszerkitelepítésre akarják rávenni a magyar kormányt.” A lap cikkéből idézve kiemelték, hogy a lakosságcsere-egyezmény megállapodásnál a csehszlovákok „is erősen hangsúlyozták az áttelepülés önkéntes voltát, teljes mértékben elismerték, hogy az a szlovák megy, és az marad, aki akar. A magyar kormány természetesen még ebben az enyhébb formában sem fogadja el a kötelező kitelepítés elvét”.

A közleményben külön megjegyezték, észrevételezve a csehszlovák kormány intézkedését: „Ennél is érdekesebb az a probléma, hogy kiket akar Csehszlovákia az Egyezmény VIII. cikkely alapján Magyarországra áttelepíteni.” Ez a cikkely „vonatkozik azokra, akik ellen a csehszlovák népbíróságok eljárást folytattak, és akiket a népbíróságok elítélnek”. A dokumentum szerint „két kategóriát kell megkülönböztetni”. A csehszlovák kormány közölte, „fenntartja magának a jogot arra, hogy ezerkilencszáznegyvenhét február 28.-áig folyamatosan áttegyen Magyarországra olyanokat, akiket eddig az időpontig a népbírósi eljárásban vétkesnek találtak”.³⁵ Ezekben a népbírósi perekben háborús bűnösséggel vádolták azokat a magyarokat, akik 1938 őszén a Magyarországhoz visszacsatolt területeken éltek. Ezeken a területeken 1945 után az állampolgárságot is megvonták a magyar lakosságtól. E személyek kiválasztásáról a Belügyi Megbizottai Hivatal Nemzetbiztonsági Osztályának 1945. szeptember 11-én megjelent utasítása (A fasiszták és a Csehszlovák Köztársaság ellenségeinek) rendelkezett. A hatóság által készített nyomtatványokon fel kellett tüntetni a személyes adatok mellett a „vagyonai helyzetüket, földbirtokaik nagyságát, a lakóházak esetében a méreteket is, továbbá fel kellett sorolni az értékesebb ingóságokat, legyenek azok a napi személyes használat vagy a gazdaság működésének kellékei (kiemelten a gazdasági felszerelést, benne első helyen a cséplőgépekkel), valamint az állatállományt”. A járasonként összegyűjtött országos jegyzékben a „módos földművesek, a pedagógusok, a

³⁵ Az áttelepítési kormánybiztosság hírei. Magyar Rádió dokumentuma. 1946. augusztus 29. MRA. Adásba ment: 1946. augusztus 30-án és 31-én.

lelkészek mellett megtalálhatjuk az iparosokat és a kereskedőket is”. A Belügyi Megbízotti Hivatal által „államellenes bűncselekményekkel” vádolható személyek névsorát a hivatal 31801-VII-7/1946. számú körlevele tartalmazta.³⁶ 1946 júniusában a lakosságcsere-egyezmény előkészítésénél a Belügyi Megbízotti Hivatal és a Szlovák Telepítési Hivatal elhatározta, hogy meggyorsítják a háborús bűnösök listáján szereplő magyarok elítélését, ezzel növekedett a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye alapján egyoldalúan kitelepíthetők száma. A Szlovák Nemzeti Tanács 33/1945. számú rendelete értelmében a „tárgyalási időt nem lehetett lerövidíteni, ezért az Igazságügyi Megbízotti Hivatal az 1946. október 8-i 26120/1946-13-as bizalmas rendeletében azt ajánlotta a népbíróságok bíróinak, hogy egy per keretében több vádlottat állítsanak bíróság elé”. A népbíróságok így csoportos perek keretében tárgyalták a vádlottak bűnösségét. A csoportok esetében az azonos lakóhely és a „hasonló bűncselekmény” jelentette az alapot.³⁷ A Kormánybiztosság adásában elhangzott időponthoz képest (augusztus 30–31.) a csehszlovák hatóságok már augusztus közepére elkészítették a kitelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok névjegyzékét. „Az egyezmény V. cikkelye szerint számításba vehetők kategóriájában 105 047 főt, az úgynevezett háborús bűnösöként az egyezmény VIII. cikke alapján áttelepítendőkkkel együtt pedig 181 ezer személy nevét tartalmazta.”³⁸

Eredményes tárgyalások: 200 000 szlovákiai magyar nem költözik Magyarországra

1946. október 4-én és 5-én rendkívüli hírt olvasott be a rádió bemondója a MÁK-tájékoztató keretében. „A magyar béke delegáció győzelmesen vívta meg legnehezebb harcát és párizsi tevékeny-

³⁶ VADKERTY Katalin: Vádak, vádlottak, ítéletek. A szlovák népbíróságok történetéből. Fórum. *Társadalomtudományi Szemle*, 2008/2. 5.

³⁷ Uo. 11.

³⁸ SZARKA László: Lakosságcsere, kitelepítés, kényszer-asszimiláció. A csehszlovákiai magyarság felszámolásának kísérlete 1945–1948 között. *BBC History*, 2015/11.

ségével megmentette a 200 000 szlovákiai magyart a kitelepítés-től. A magyar albizottság (október 2.) szerdán délután két óráig zárt tárgyalás után az elnök nyílt ülésen kihirdette a bizottság egyhangú döntését, amely elveti a 200 000 szlovákiai magyar kitelepítésére vonatkozó csehszlovák pótdíndíványt.”

A közleményben ismertették a bizottság határozatát is. Ennek értelmében a két ország külügyminisztereit „fel kell szólítani”, hogy oldják meg „azoknak a Csehszlovákiában élő magyar népi származási lakosoknak a problémáját, akik nem esnek az 1946. február 27-i csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény hatálya alá”. A határozat azt is tartalmazta, „ha a békeszerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül nem sikerül meg egyezést elérni, akkor Csehszlovákiának legyen joga, hogy kérelemmel fordulhasson a négy külügyminiszter tanácsához és kérje a Tanács támogatását a kérdés végső megoldásához”.³⁹

A béke delegáció tárgyalásainak legfontosabb eseményeiről a kormánybizottság október 19-i közleményében tájékoztatta a hallgatókat. Az október 18-án hazaérkezett küldöttséget a kormány nevében Nagy Ferenc miniszterelnök üdvözölte. Rövid beszédének fontos gondolata volt: „Tudjuk, hogy bár a párizsi döntések sok nehézséget tartogatnak a magyar nép számára, a delegáció hősiessége nélkül a döntések elviselhetetlenek lettek volna. Meg vagyok győződve, hogy a magyar nép nem a demokratikus külpolitikában fogja keresni nehézségeinek okait, hanem vissza fog fordulni a múlt felé és fel fogja ismerni a párizsi döntésekben a két háború közötti rendszer bűneinek következményeit.”

A tárgyalások fontosabb eseményeiről Gyöngyösi János külügyminiszter számolt be. Hangsúlyozta, a „magyar béke delegáció küzdelmének homlokterében három millió magyarnak a sorsa állott, akiket végzetük más hatalmak területére sodort”. A külügyminiszter két jelentős eredményről szolt még. Az egyik, hogy rendeződött a magyar–jugoszláv viszony.⁴⁰ A másik: „sikerült 200 000

³⁹ Az Áttelepítési Kormánybizottság Közleményei. 1946. október 4. és 5. MRA. Adásba ment: 1946. október 4-én és 5-én.

⁴⁰ Jugoszláviában Tito a németeket igyekezett menekülésre kényszeríteni, a dél-bácskai magyarokkal szemben is megtorló intézkedéseket hozott. 1946-ban, a párizsi békekonferencián a magyar és a jugoszláv küldöttség megkötötte ugyan a reciprocitás és önkéntesség alapján elképzelt lakosságcserét,

szlovákiai magyar kitelepítését elhárítani. Meggyőződésem – mondta Gyöngyösi –, hogy ezzel az eredménnyel nem csak 200 000 szerencsétlen, meggyötört ember lelkét szabadítottuk fel a rettenetes nyomás alól, de megmentettük a békekonferenciát is egy súlyos, az emberiség és az erkölcs szempontjából nagymértékben kifogásolható tévedéstől. Megmentettük a magyar demokráciát, de merem állítani azt is, hogy megmentettük a jó nevű csehszlovák demokrácia hitelét és becsületét is.⁴¹

Mindezek előzményeként Clementis külügyminiszter 1946. április 3-án jegyzékben kérte Ernest Bevin brit külügyminisztert, támogassa 200 000 magyar „egyoldalú” kitelepítését. Clementis indoka az volt: „ez az ellenséges és idegen elem állandó veszélyt jelent, s nem lehet velük békében élni”. A dokumentumban kérte, hogy Magyarország a békeszerződés aláírását követően „kötelezően vegyen át Csehszlovákiától 200 ezer magyart”. Az ott maradt vagyont a csehszlovák kormány a korona stabilizálására akarta fordítani. Az angol diplomácia vezetője elutasította Clementis jegyzékét. A béketárgyaláson a nyugati szövetséges nagyhatalmak a kérést „embertelennek és jogtalanak minősítették”. A szovjet küldöttség azonban támogatta a csehszlovák vezetést, mert szerintük a kitelepítést követően válhat „Csehszlovákia a rend oázisává Közép-Európában”. Clementis nem fogadta el a nyugati szövetségesek válaszát, és folyamatosan küldött ajánlatot a magyar kormánynak, a válasz minden esetben elutasítás volt.⁴²

A magyar kormány más megoldásban gondolkozott. A kormánybiztosság október 22-i és 23-i közleményében az Auer Pál párizsi követ sajtótájékoztatóján elhangzottakról közöltek összefoglalót. Auer elmondta, hogy „Magyarország szomorú hangulatban maradt az értekezlet befejezése után, de a magyar béke delegáció [...] teljesítette kötelességét. A »Vae victis« (Jaj a legyőzötteknek.)

---

végül azonban erre nem került sor. SZARKA László: Lakosságcsere, kitelepítés, kényszer-asszimiláció. I. m.

⁴¹ Az Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. október 19. MRA. Adásba ment: 1946. október 19-én.

⁴² RABÍ Lenke (szerk.): „MADÁRI ZA DUNA!” *Felvidéki magyarok kitelepítése és deportálása 1945–1948 között. Szöveggyűjtemény a korszak tanulmányozásához.* Kecskés László Társaság, Komárom, 2014. 21. Lásd erről még SZARKA László (szerk.): *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában...* I. m. 16–20.

jelszó, ha nem is teljes őszinteséggel, de érvényesült”. Az értekezleten készült határozatról a következőket mondta: „hat hónapon belül újra kell tárgyalni a csehszlovák kormánnyal. A mi álláspontunk kézenfekvő: ha a csehszlovák kormány ragaszkodik a magyarok kiutasításához, engedje meg, hogy a szlovákiai magyarságnak legalább egy részét azzal a területtel adják át, amelyben ez a kis rész él. Amennyiben ez megvalósulna, igyekezzünk majd oda hatni, hogy minél több Csehszlovákiában élő magyar jöjjön át erre a kis területre.”⁴³ A magyar kormány határkiigazításra vonatkozó elképzelése már a békekonferencia kezdete előtt (1946. július 29.) megghiúsult. A konferencia háttéranyagában számos iratból kiderül, az amerikai és az angol delegáció nem zárta ki véglegesen a határkiigazítást és a „korlátozott és önkéntes népcseré eredeti koncepcióját”. Bevin angol külügyminiszter Byrnes amerikai külügyminiszternek június 7-én küldött levelében a „csehszlovák–magyar határ módosításának lehetőségét már nem tekintette lehetségesnek”. Mindez egyértelműen látszott a szovjet és a csehszlovák politikai vezetés kapcsolatából, a csehszlovák kommunista párt választási győzelméből.⁴⁴

Kényszerkitelepítés, deportálás

A lakosságcsere-egyezmény háborús bűntetteket elismerő rendelkezéseire hivatkozva, vagy más, nemritkán pusztán a magyarok vagyonának, házainak, földjeinek megszerzése miatt több helyen különféle kényszerintézkedésekkel próbálták elűzni a magyar lakosságot. Ennek egyik formája volt az elnéptelentített Szudéta-vidékre történő deportálás. A másik, ami felkeltette az érdeklődést, a Magyarországról áttelepülésre jelentkező szlovákok kisebb, a magyar áttelepítettekét jóval alulmúló száma volt. Ennek egyik fő oka a kevéssé eredményes csehszlovák propaganda mellett a forint bevezetése utáni stabilizáció

⁴³ Az Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. október 22–23. MRA. Adásba ment: 1946. október 22-én és 23-án.

⁴⁴ SZARKA László (szerk.): *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában...* I. m. 18.

volt, aminek következtében a szlovákok is meggondolták, hogy elhagyják-e szülőföldjüket. Magyarországon nem került sor kényszerintézkedésekre, a szomszédos országban ez mindennapos volt. A rádióban erről is beszámoltak – a Kormánybiztosság anyagait ismertette.

A Kormánybiztosság október 19-i közleményében a Szlovákiából érkezett híreket ismertette. A Losoncra érkező beszámoló szerint a „losonci járási nemzeti bizottság október 8-iki keltezéssel 30 magyar nemzetiségi családfőnek kézbesített ki végzést, mely az illetőket a 190/1939. számú törvény 2. §-ára való hivatkozással felszólítja, hogy 48 órán belül családjukkal együtt hagyják el lakásukat. A 190/1939. számú törvény alapján annak idején a zsidók deportálását foganatosították a szlovák hatóságok. Ezen deportáló törvényen alapuló végzés a szóban forgó magyar családok számára egyidejűleg kényszerlakhelyet jelöl ki különböző vidéki községekben és kötelezték őket arra, hogy a kényszerlakhelyük szerinti csendőrpárancsnokságnál naponta jelentkezzenek.”⁴⁵

„Komáromiak” jeligére küldött üzenetet november 12-i és 13-i közleményeiben a Kormánybiztosság. Az írták, hogy „sok ezer magyar munkás, földmunkás és ipari szakmunkás dolgozik már nyár óta Csehországban, főleg a Szudéta-vidéken, ott vannak családjukkal együtt. Nyáron katonaság és rendőrség fogdosta őket össze és zárt vasúti teherkocsikban szállították a Szudéta-vidékre. Azóta toborzással és önkéntes jelentkezéssel is sok ezren mentek el a Kisalföldről. A szlovák nemzeti tanács alelnökének legutóbbi kijelentése szerint ma már 180-200 000 szlovákiai munkás dolgozik Cseh- és Morvaországban. Nem kétséges, hogy ezeknek jelenős része magyar munkás”. Válaszában a Kormánybiztosság közölte, hogy ha olyan személyekről van szó, akiket a „csehszlovákok által összeállított kitelepítési listára felvettek, ezen az alapon kérhetik a visszatelepítésüket régi lakhelyükre, ahol megvárhatják a kitelepítés megkezdését”. Ha visszatelepítésük körül nehézségeket támaszt a hatóság, akkor

⁴⁵ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. október 19. MRA. Adásba ment: 1946. október 19-én.

a hozzátartozóik a magyar kormány pozsonyi meghatalmazott-jához fordulhatnak.⁴⁶

A deportálások és az egyházak vagyonának elvétele ellen fel-emelte szavát a Dunamelléki Református Egyházkerület is, köz-leményük december 13-án hangzott el. „Az egyházkerület mély-séges fájdalommal állapítja meg, hogy amikor állandóan hangoz-tatják az emberi jogok szükségességét, a szlovákiai magyarságot a legegyszerűbb emberi jogoktól is teljesen megfosztják. Éppen ezért elhatározta az egyházkerület, hogy a szlovákiai magyarok ügyét a világkereszténység elé viszi. Felkéri mind az egyházak világtanácsát, mind pedig a presbiteri világszövetséget, hogy tegye meg a szükséges lépéseket a szlovákiai magyarság érdekében. Tiltakozzék a kényszerkitelepítés ellen, és akadályozza meg, hogy a szlovákiai magyar reformátusokat a szlovák evangélikus egy-házhoz való csatlakozásra kényszerítsék. A gazdátlanul ma-radó egyházi vagyon ne kerüljön idegen kézbe.”

Egy másik, december 13-i közlemény arról számolt be, hogy a Gömör megyei Rimaszécs településről „60 magyar család elhur-colását kezdték meg, a deportálások megszokott módszereivel. A szlovák csendőrök előző nap körülvették a deportálásra kijelölt magyarok házeit és minden intézkedést megtettek annak érdeké-ben, hogy a deportálásra kijelölt magyarok menekülését megaka-dályozzák. Az újabb és újabb deportálások miatt a kétségbeesés a gömöri magyar falvak lakossága körében igen nagy.”⁴⁷

A csehszlovák kormány a szlovákiai magyarság Cseh- és Morvaországba történő áttelepítésével először 1946. június 21-én foglalkozott. Az akkori tervek szerint mintegy 50 000 ma-gyar áttelepítésére gondoltak. Ez azokat érintette volna, akik reszlovakizáltak. A csehszlovák kormány július 16-án tartott ülésén meghirdette az össz-szlovákiai önkéntes munkaerő-toborzás programját. Vagyis összevonták a szlovákiai magyarok csehorszá-gi széttelepítésének ügyét a németek kitelepítése következtében munkaerőhiánnyal küzdő cseh gazdaság fellendítésével. A tobor-

⁴⁶ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. november 12. és 13. MRA. Adásba ment: 1946. november 12-én és 13-án.

⁴⁷ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. december 13. MRA. Adásba ment: 1946. december 13-án.

zás célja elsősorban az volt, hogy az állampolgárságuktól, munkavállalási lehetőségüktől megfosztott magyarok elszállításával elősegítsék az ország déli határszakaszába a Magyarországról érkező szlovákok betelepítését. A kormány július 22. és augusztus 15. között meghirdetett toborzó kampánya nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Amíg a toborzásra önként jelentkezett szlovákok száma több mint 200 000 volt, addig a szlovákiai magyaroké a kívánt 50 000-et sem érte el. A csehszlovák hatóságok ezt azzal is magyarázták, hogy közben elkezdődött a párizsi békekonferencia, ezért a szlovákiai magyarok közül sokan a tárgyalások eredményeire vártak.

Ezt követően a toborzást megszervező és irányító hatóságok 1946. augusztus 6–7-én Pozsonyban „ügy határoztak, hogy a magyarokkal szemben Edvard Beneš köztársasági elnök általános munkakötelezettségről rendelkező 1945. október 1-jei 88/1945. számú dekrétumára hivatkozva kényszerítő eszközöket fognak alkalmazni”. Tehát a csehszlovák kormány részéről az elvi döntés már 1946 augusztusában megszületett, de ők is a békekonferencia határozatára vártak.

Az 1946. október 2-án született döntés értelmében a 200 000 szlovákiai magyar áttelepítését a párizsi békekonferencia nem hagyta jóvá. Másnap, október 3-án, a konferencián tartózkodó Okáli Daniel áttelepítési kormánybiztos táviratban értesítette a prágai Külügyminisztériumot, ha magyar kormány „nem hajlandó a lakosságcsere megkezdésére, ill. a csehszlovák fél által Párizsban előterjesztett követelések teljesítésére, a Megbízottak Testülete és a Szlovák Nemzeti Tanács Elnöksége »határozzanak a belső intézkedésekről«”. Belső intézkedéseként ekkor még két lehetőség kínálkozott. Az egyik a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikke alapján „háborús bűnösként áttelepítésre jelölt magyarok egyoldalú áttelepítésének megkezdése”, a másik „a magyar lakosság egy részének Csehországba” telepítése. A csehszlovák kormány, a szlovákiai magyar lakosság országon belüli széttelepítésével, a Csehországba való deportálással, a magyar kormányt a lakosságcsere minél korábbi megkezdésére akarta kényszeríteni. Ezzel a lépéssel a csehszlovák kormány saját módszerével változtatta meg az ország déli részének nemzetiségi összetételét.

A kormánynak ezt a tevékenységét erősítette Clementis külügyi államtitkár beszámolója, amelyet az Alkotmányozó Nemzetgyűlés Külügyi Bizottságában mondott 1946. október 31-én a békekonferencia eseményeiről. Kifejtette: „szlovákiai magyar kérdés megoldásának kulcsa a magyar kormány kezében van, amennyiben azonban Magyarország nem egyezik bele a csehszlovák fél által elképzelt rendezésbe, akkor »a végleges megoldást a legrosszabb esetben el tudjuk intézni magunk is«”.

A deportálásokat a csehszlovák kormány jóváhagyását követően a Szlovák Telepítési Hivatal 1946. november 4-én kelt 12-771-I/1-1946. számú bizalmas irányelvei alapján hajtották végre.⁴⁸

Áttelepülők kérdeznek, hallgatóinknak üzenjük

A lakosságcsere-egyezmény egyik legtöbb egyeztetést igénylő pontja a Magyarországra áthozható ingóságok pontos meghatározása volt. Az áttelepülésre már készen állók, vagy kényszerítették kérdéseire a Kormánybiztosság apparátusa felkészült és közérthetően ismertette a törvényben és rendelkezésben található megoldásokat. Mindenre azonban nem található választ.

A Kormánybiztosság október 10-én elhangzott közleményében egyebek mellett hallgatói üzenetekre is válaszolt. „Érsekújvár” jeligés üzenetben a hallgató azt kérdezte, hogy „kitelepítés esetén elhozhatja -e Magyarországra cséplőgépét és szántógépét, két lovát és két tehenét”? A vegyes bizottság 16. véghatározatának értelmében „ezek az ingóságok ugyan a kompenzáció keretébe esnek, azonban ugyanezen véghatározat IV. fejezetének 7. bekezdése értelmében, ha az áttelepülés [...] a határhoz közel eső

⁴⁸ POPÉLY Árpád: Adalékok a szlovákiai magyarság csehországi deportálásának történetéhez. *FÓRUM Társadalomtudományi Szemle*. Forrás: <http://forumszemle.eu/2004/06/15/popely-arpad-adalekok-a-szlovakiai-magyarsag-csehorszagi-deportalasanak-tortenetehez/> (Letöltve: 2019. 05. 29.) – Lásd még: RABI Lenke (szerk.): I. m. 11–14.; SZARKA László (szerk.): *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában...* I. m. 27.

területekről történik és nincs szükség vasúti szállításra, az előbb felsorolt ingóságait áthozhatja Magyarországra”.⁴⁹

Az október 16-án és 17-én elhangzott közleményben válaszoltak a dél-szlovenszói szikvízgyárosnak. A megoldás az üzenet szerint az, hogy a szikvízüzem gépe motor nélkül áthozható Magyarországra.⁵⁰

Pestszentlőrincre Kovács Péter kérdésére küldött választ a kormánybiztosság. A kérdés az volt, hogy rokona „magával hozhatja[-e] ipari vállalatának teljes gépi berendezését a gépekre szerelt speciális motorokkal együtt”. A vegyes bizottság 16. véghatározata 5. fejezete 2. bekezdése úgy rendelkezik, hogy „azok az áttelepülők, akiknek ipari vállalatuk van, vállalatuk ingó berendezését – tekintet nélkül azok jellegére – kivihetik. Nincs akadálya annak sem, hogy a teljes anyagraktárat is magukkal hozzák kitelepítésük alkalmával, feltéve, hogy az áthozandó anyagok nem tartoznak a kötött gazdálkodás keretébe tartozó ingóságok kategóriájába”. További információként elmondták, ha a vállalat tulajdonosa hivatalosan is szerepel az áttelepítendő listáján, akkor kérheti az illetékes hatóságtól, hogy a vállalathoz „kirendelt nemzeti gondnokot haladéktalanul hívják vissza és a kitelepülésre kijelölt vállalattulajdonost jogaiba haladéktalanul helyezték vissza”. Ha a hatóságok ez megtagadnák, akkor ezzel megsértenék a lakosságcsere-egyezményt, a tulajdonos panaszt tehet a magyar kormány pozsonyi meghatalmazottjánál, Wágner Ferencnél.⁵¹

A Kormánybiztossághoz egyre több kérdés érkezett. A november 12-én és 13-án elhangzott közleményben kizárólag jeligés üzenetekre válaszoltak. „Kassai érdekelt” jeligére üzentek annak a kitelepítendő családnak, amely azt kérdezte a hatóságtól: ha ingóságaikat a „rendelkezésre bocsátott egy vagonban helyszűke miatt elhelyezni nem tudná, kaphat-e összes bútorainak és egyéb ingóságainak teljes elviteléhez további második vagon”. A vegyes

⁴⁹ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. október 10. MRA. Adásba ment: 1946. október 10-én.

⁵⁰ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. október 16–17. MRA. Adásba ment: 1946. október 16-án és 17-én.

⁵¹ Uo.

bizottság 16. határozata alapján az „ügynevezett szabad ingóságokat korlátlan mennyiségben magukkal hozhatják, míg a kötött gazdálkodás keretébe tartozó ingóságokból minden fajtából annyit vihetnek magukkal, amennyit egy évre a Csehszlovákiában érvényben levő előírások szerint jogosan tartalékolnak”. Ha ezek nem férnek el egy vagonban, akkor a határozat értelmében kérhetnek egy másodikat a szállításhoz.

A következő kérdés arra vonatkozott, van-e tárgymutató „taxis felsorolással” azokról a tárgyakról, amelyeket nem vihetnek magukkal a kitelepítendők. Az egyezmény értelmében „okvetlenül csupán a műemléket kell visszahagyni”. Továbbá a 16. számú véghatározat értelmében „a kötött gazdálkodás keretébe számító ingóságokból az egyévi szükségletet meghaladó mennyiséget vissza kell hagyni”, ezenkívül „kompenzációs ingóságnak tekintendők s ennek megfelelően államközi elszámolás keretébe tartoznak” a határozat értelmében a következő ingóságok: 1. „élő leltár”, lovak, szarvasmarhák, sertések és juhok; 2. „holt leltár és berendezés”, hajtógépek, gőzmotorok, robbanómotorok, villanymotorok, turbinák, vízi- és szélkerekek, „járgányok és transzmissziók”; 3. különböző „nemesítő” gépek, komplett cséplőgépek, prések, szivattyúk, szecs kavágók, srófolók, sajtolók, triórök; 4. művelőgépek, traktorok, kaszáló- és aratógépek, vetőgépek, műtrágyaszóró gépek, répát és burgonyát kiszántó gépek, gőzekék; 5. szállítógépek, teherautók és személyautók tartozékaikkal, szállítótraktorok tartozékaikkal, mezei, udvari és kötélpályák tartozékaikkal; 6. eszközök, vasekék, vasboronák, vas- és fahengerek; 7. szállítóeszközök, mindenfajta szekér, lószerszámok és igák.

A 16. számú véghatározat értelmében szintén „kompenzációs ingóságnak” számítanak a takarmányok, kukoricaszalma, széna, szalma, takarmányrépa és tarlórépa, istállótrágya és mindenféle haszonfa.

A továbbiakban azokat az ingóságokat sorolták, amelyeket az áttelepülő a „kompenzálendő” ingóságokból magukkal vihetnek: a „kiváló és értékes” fajlokat, szarvasmarhákat, sertéseket, juhokat. Ezenkívül azokat az ingóságokat is elvihetik, amelyekben a helyi összeíró bizottság és a gazdasági szakbizottság megegyezésre jutott.

Az arany, ezüst ékszerek és használati tárgyak elvitelére vonatkozóan semmiféle korlátozást nem tartalmazott a 16. számú véghatározat.

A (pénzügyőr, erdész, vadász) egyenruhákra, azok tartozékaira, távcsövekre vonatkozóan a határozat úgy rendelkezett, ha az „egyenruhák nem kincstári tulajdont képeznek [...] nincs akadálya annak, hogy magukkal hozhassák”. Szintén áthozhatják a távcsöveket is. „A hatósági letétben lévő nem katonai puskák áthozatalának kérdésével” még kell foglalkoznia a vegyes bizottságnak, ebben a kérdésben eddig még nem született döntés.

Kérdésként fogalmazódott meg, hogy azok a szlovákiai magyarok, akiknek elkobozták a rádiókészülékeit, milyen kártérítésben részesülnek. Azok, akik a kitelepítési listán szerepelnek, „haldéktalanul igényt tarthatnak az elkobzott rádiójuk visszaszolgáltatására. Mutassák be a beszolgáltatásról kiadott elismervényt az illetékes hivatalnak. Amennyiben rádiójukat nem kapnák vissza, úgy igényt tarthatnak kártérítésre”. A kártérítési ügyet a vagyonszeírásnál be kell jelenteni.

A közleményben mindehhez hozzátették, hogy a korlátozások a sokszor említett 16. véghatározatban leírtak szerint történnek, amelyet a „magyar kormány egyezményellenesnek tart s ezért a Vegyesbizottság által való újabb tárgyalását kívánja”.⁵²

A Kormánybizottság december 13-i közleményében „Kassai két öreg” jelígre küldött választ a rádión keresztül. A vegyes bizottság tárgyalni fogja a kérést, amely szerint „bizonyos magas korhatáron felüli öregek mentesüljenek az áttelepítéssel kapcsolatos megpróbáltatásoktól”. Az üzenetet egy 65 és 70 éves házaspár írta, a férfi állandó ápolásra szorult. A válasz értelmében meg kellett várniuk, amíg a korhatár kérdésében határozat születik.⁵³

A Kormánybizottság közleményeiben napról napra igyekezett megválaszolni a beérkező kérdéseket, az év végén beolvasott közleményében azonban kénytelen volt bejelenteni, hogy nem tud

⁵² Áttelepítési Kormánybizottság Közleményei. 1946. november 12–13. MRA. Adásba ment: 1946. november 12-én és 13-án.

⁵³ Áttelepítési Kormánybizottság Közleményei. 1946. december 13. MRA. Adásba ment: 1946. december 13-án.

válaszolni, mivel a vegyes bizottság tagjai még nem állapodtak meg a kérdést feltevő számára fontos részletekben.

Felhívások a Magyarországra áttelepülőknek, munkalehetőség

Amint Európában a háborút követően szinte minden országban, Magyarországon is munkaerőhiány volt. Az elesett katonák millióit gyászoló családok maradtak támasz nélkül, egyúttal a munkahelyek is elnéptelenedtek. Különösen vidéken volt hiány, elsősorban szakemberekből, az iparban és a mezőgazdaságban.

A Kormánybiztosság a beérkezett információk birtokában munkalehetőséget ajánlott a kitelepítettek számára. A november 10-i és 11-i közleményben Zsarnay Kálmán Pest megyei főispán kezdeményezéséről számolt be. Zsarnay rendeletben kérte a települések közigazgatási vezetőit, községenként írják össze „hány szlovákiai magyart tudnak ideiglenesen vagy véglegesen elhelyezni”. Az összegyűjtött adatokból kiderült, hogy az egyes települések a legkülönbözőbb foglalkozású iparosokat fogadnák be és helyeznék el. Ecser község például „110 szlovákiai magyar munkás elhelyezését vállalja, főleg kőműveseket és gyári munkásokat”. Csengődön szívesen várták a kitelepítetteket, az adatok szerint „155 szlovákiai magyart tudnak elhelyezni, többek között állatorvost, bognárt, lakatost, szobafestőt, szijgyártót, sőt szülésznőt is”. Az összegyűjtött munkalehetőségeket és befogadásokat Jócsik Lajos kormánybiztos és Zsarnay Kálmán együtt ellenőrizték, látogatást tettek számos Pest megyei településen. Megállapították: „a magyar nép megható lelkesedéssel tette magáévá a főispán kezdeményezését. Kb. 5000-re tehető azoknak a szlovákiai magyaroknak a száma, akik Pest vármegye községeiben nyernek elhelyezést.”⁵⁴

A december 13-i rádióközleményben olyan, a Felvidékről áttelepített 16–22 év közötti lányt kerestek, aki „családtagként elhelyezkedhet olyan helyen, ahol a magával tehetetlen és beteg há-

⁵⁴ Áttelepülési rádióüzenetek. 1946. november 10. és 11. MRA. Adásba ment: 1946. november 10-én és 11-én.

ziasszony gondozását és a háztartásban való segédkezést kellene vállalnia”. Az állásról közelebbi információt a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság Értelmiségi Osztálya adhatott. Szintén ez a részleg foglalkozott Zalócz László csepeli kereskedő kérésével, aki egy kiutasított család 6–10 éves fiú- vagy lánygyermekét fogadta volna be.⁵⁵

A Kormánybiztosság december 15-i közleményében újabb elhelyezkedési és munkalehetőségről adott információt. Szlovákiából menekült, „lovakhoz értő 30–35 éves férfi tanyán kocsisként elhelyezkedést nyerhet, lakással, ellátással, havi 100 forint fizetéssel. Egy gépészmérnök és családja „14–15 éves menekült árvaleányt, vagy szüleitől elszakított” lányt keresett. Szintén ebben a rádióközleményben hangzott el: „Felvidéki, művelt menekült leány, vagy özvegy, lehetőleg tanítónő, aki 30 évnél nem idősebb, r. k., vallásos és gyermekszerető, mint nevelőnő igen jó elhelyezkedést nyerhet művelt családnál.” Feladata egy 3 és egy 5 éves kisfiú nevelése, gondozása, szobájuk rendben tartása lenne. A befogadók vállalták volna, hogy a jelentkezőt „családtagként kezelnék, természetbeni lakást, fűtést, világítást, betegség esetén orvosi kezelést, gyógyszert és havi 70 forint fizetést” biztosítanának neki. Orvosi igazolással kellene igazolnia, hogy nem tüdőbeteg, „sohasem volt, és minden tekintetben egészséges”.⁵⁶

A december 22-i közleményben a Budapesti Szerszám- és Gépgyár keresett munkavállalókat azonnali felvétellel. Azokat a „rimaszombati szerszám- és fűrészkovácsokat” keresték, akik a „Hindrika-féle gépgyárban voltak alkalmazva és a határon átmenekültek”. Ugyancsak ez a gyár keresett a MÁK ipari osztályán keresztül „rádiótechnikában jártas és gyakorlattal bíró két menekült műszerest, [...] akiket azonnal jó állásban alkalmaz”. Vitális Károly szombathelyi kelmefestő és vegytisztító is a rádióközlemény segítségével keresett „Szlovákiából menekült kelmefestő és vegytisztító segédet” vállalkozásához. Lehetőségként azt is ajánlotta, ha az illető nőtlen, akkor „családtagként teljes ellátást

⁵⁵ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. december 13. MRA. Adásba ment: 1946. december 13-án.

⁵⁶ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. december 15. MRA. Adásba ment: 1946. december 15-én.

is biztosít részére”, és ígérte, hogy fizetése a kollektív szerződésben „előírt legmagasabb” összeg lesz. Nagy Dezső kertész Kabáról fordult a Kormánybiztossághoz. Növényei gondozásához olyan „menekült feles kertészt keres, aki a gyümölcs- és konyhakertészetben jártas”, és lakást biztosított a jelentkező számára. Mohai Károly pestszentlőrinci lakos szintén a Kormánybiztosság közleményén keresztül keresett segítséget háztartása vezetéséhez. A feladat ellátásához olyan „felvidéki menekült nőt” keresett „40 éves korig”, akit, ha vállalná a munkát, „családtagként kezelne”.⁵⁷

Karitatív tevékenység

A magyar és csehszlovák kormány közötti feszültségeket jelezték a Kormánybiztosság közleményei. A magyar kormány, sőt a politikai pártok valamennyien több szinten próbálták a lakosságcsere magyar lakosságát sújtó következményeit enyhíteni. Magát a lakosságcserét ellenezni nem volt lehetséges, mivel azt magasabb szinten döntötték el, a vesztesek nem szólhattak bele. Már a frontvonalak mozgásakor áttelepültek, menekültek – ahogy az egyik adásban fogalmaztak: a „hazátlanokká váltak” – fogadását is segíteni szándékozó hírek is elhangzottak a rádióban.

Jócsik Lajos, a MÁK vezetője – a kor szokásainak megfelelően feleségét előtérbe helyezve – a belügyminiszter engedélyével gyűjtést rendezett a Csehszlovákiából érkezett magyarok megsegítésére. A szétküldött csekken feltüntetett összeget a „Társadalom a menekültekért” címre és a megadott számlaszámra lehetett befizetni. A természetbeni adományokat pedig a Kormánybiztosság Szociális Osztálya vette át.⁵⁸

Karácsony közeledtével az alsógödi általános iskola felajánlása hangzott el a rádióban. A december 13-i közlemény arról tudósított, hogy a tanulók ajándékcsomagokat készítettek a szlovákiai

⁵⁷ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. december 22. MRA. Adásba ment: 1946. december 22-én.

⁵⁸ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. december 22. MRA. Adásba ment: 1946. december 22-én.

„menekült gyermekeknek”, amit a Kormánybiztosság Szociális Osztálya köszönettel fogadott: az alsógödi ifjúság a „hazátlanná vált gyermekek szívében fogja meggyújtani a karácsonyi szeretet lángjait”.⁵⁹

A Kormánybiztosság december 15-i közleményében a belügyminiszter engedélyével gyűjtést rendezett a „menekültek, vagy kiüldözött szlovákiai magyarok felsegítésére. A magyar életnek az a tragédiája, amely a szlovákiai magyarok tízezreit érinti, ma a legfájdalmasabb témája a magyar életnek. A közelgő karácsonyi ünnepek alkalmából minden jó szándékú ember érzi, hogy valamilyen formában segítséget kell nyújtani azoknak, akik teljesen védtelenül vannak kiszolgáltatva a szlovák sovinizmusnak.” A Kormánybiztosság „karácsonyi gyertyákat is fog árusítani és lehetővé kívánja tenni, hogy minden magyar ember karácsonyfáján »menekült magyarok gyertyái« égjenek”. A Kormánybiztosság azt ígérte, hogy a gyertyánként befolyó 1 forintot a szlovákiai magyarok megsegítésére fordítja.⁶⁰

A Kormánybiztosság december 22-i közleményében felhívással fordult a lakossághoz, amelyben a gyertyaakció mellett pénzbeli segítséget kért a szlovákiai magyarok megsegítésére. „A család, a gyermek, a szeretet karácsonyi szent ünnepe előtt minden érző szívű ember azokra gondol, akiknek családi élete felborult, gyermekeik a bizonytalan sorsnak kilökvé, éhezve és fázva néznek a karácsonyi fény felé, és akik szomjúhozva lesik a szeretet megnyilvánulásait. Mindnyájunknak feljűk kell tekintenűnk, feljűk, akiket megszokott ősi otthonukból kiűzött az öncélű nacionalizmus, s akik körűnkbe érkezve kell, hogy testvəri együttérzés melegét megérezzék. A Szlovákiából kiüldözött magyarok egyre szaporodó számban éppen a beállott nagy télben maradtak fedél és ellátás nélkül. Velűk szembe kell elsősorban megmutatkozniok az emberi érzelmeknek, amelyek a karácsony szimbóluma köré csoportosulnak.” A természetbeni adományo-

⁵⁹ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. december 13. MRA. Adásba ment: 1946. december 13-án.

⁶⁰ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. december 15. MRA. Adásba ment: 1946. december 15-én.

kat a Kormánybiztosság Szociális Osztálya vette át a VI. kerületi Nagymező utca 1. szám alatt.⁶¹

Végjáték

A békeszerződés 1947. február 10-i aláírását követően a két kormány képviselői újra tárgyalóasztalhoz ültek. A megállapodásokat követően 1947. április 12-én elindultak a vonatok. A lakosságcsere keretében szülőföldjüket elhagyni kényszerülő szlovákiai magyarok száma 76 616 fő, a Magyarországról áttelepülő szlovákoké 60 257 fő volt. A Magyar Rádióban a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság utolsó közleménye 1949. január 31-én, 9 óra 55 perckor hangzott el.

A Magyar Rádió különleges szereppel bírt 1946 és 1949 között, a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény végrehajtása során. Az áttelepülésre készülőköt és az áttelepülteket egyaránt azonnal, pontos információkkal látta el a döntésekről és a meghozott határozatokról, válaszolt személyes kérdésekre. Az áttelepülőknek javasolt letelepedési lehetőségeket, ahol munkahely is várta őket, a kezdeti nehézségeken jótékonyági akciókkal igyekezett segíteni. A rádió, ahogyan ma neveznénk, egy felület volt, ahol elhangozhattak a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság üzenetei, amit az alkalmazott munkatársakon kívül a menekültek, az áttelepültek és a segíteni akaró magyar emberek szerkesztettek kéréseikkel, felajánlásaikkal.

⁶¹ Áttelepítési Kormánybiztosság Közleményei. 1946. december 22. MRA. Adásba ment: 1946. december 22-én.